

**BADIIY ASARLAR- XURSHID DO‘STMUHAMMAD ADABIY-
ESTETIK QARASHLARI MANBAI SIFATIDA**

Ubaydullayeva Gulruh G‘ayratovna

Qarshi davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: gull1888@mail.ru

ORCID 0009-0004-2402-8945

Annotatsiya: Badiiy asarlar inson tafakkuri, ma’naviy va ruhiy dunyosining shakllanishida alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir zamon, har bir xalq o‘zining tarixiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotida badiiy asarlar orqali orzu-intilish, maqsad, falsafa, ruh va tuyg‘ularini ifoda qiladi. O‘zbek adabiyotida ham badiiy asar, ayniqsa, Xurshid Do‘stmuhammad kabi adabiyot fidoyilarining ijodiy yondashuvi tufayli chuqur axloqiy, estetik va ma’naviy mazmuni o‘zida mujassam etadi. Xurshid Do‘stmuhammadning adabiy-estetik qarashlari, uning badiiy tafakkuridagi yetuklik, so‘z ustaligi va zamonga munosabati zamonaviy o‘zbek adabiyotida alohida o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: Badiiy asar, Xurshid Do‘stmuhammad, adabiy-estetik qarash, zamonaviy o‘zbek adabiyoti, estetik mushohada, tafakkur va orzu, badiiyat.

Аннотация: Произведения искусства играют особую роль в формировании человеческой мысли, духовного и интеллектуального мира. Каждая эпоха, каждый народ выражает свои стремления, цели, философию, дух и чувства через произведения искусства в своем историческом, социальном и культурном развитии. В узбекской литературе произведение искусства, особенно благодаря творческому подходу таких выдающихся литераторов, как Хуршид Достмухаммад, воплощает глубокое моральное, эстетическое и духовное содержание. Литературно-эстетические взгляды Хуршида Достмухаммада, его

зрелость в художественной мысли, мастерство слова и отношение к времени занимают особое место в современной узбекской литературе.

Ключевые слова: Произведение искусства, Хуршид Достмухаммад, литературно-эстетические взгляды, современная узбекская литература, эстетическое наблюдение, мысль и мечта, искусство.

Abstract: Works of art play a special role in the formation of human thought, spiritual and mental world. Every era, every nation expresses its aspirations, goals, philosophy, spirit and feelings through works of art in its historical, social and cultural development. In Uzbek literature, a work of art, especially thanks to the creative approach of literary devotees such as Khurshid Dostmuhammad, embodies a deep moral, aesthetic and spiritual content. Khurshid Dostmuhammad's literary and aesthetic views, his maturity in artistic thought, mastery of words and attitude to the times occupy a special place in modern Uzbek literature.

Keywords: Work of art, Khurshid Dostmuhammad, literary and aesthetic view, modern Uzbek literature, aesthetic observation, thought and dream, art.

KIRISH

Badiiy asar yaratishda Xurshid Do‘stmuhammad ijodiy tafakkurini har bir so‘z, har bir tasvir va holatda hayotiy haqiqat, zamon ruhi va insoniyat qadriyatlarini muvozanatida ifodalaydi. Adib o‘zining adabiy-estetik qarashlarida jamiyat hayotini, inson tabiatini, zamon va orzu-umidlarni yuksak badiiyat va estetik did bilan ko‘rsatadi. Xurshid Do‘stmuhammad uchun badiiy asar – bu hayot, orzu, tafakkur, inson qalbiga yo‘l topadigan muqaddas manba, zamon, baxt va iztirob, orzu va armon uyg‘unligining ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Xurshid Do‘stmuhammadning badiiy-estetik qarashlari hozirgi zamon adabiyotining ustuvor yo‘nalishlari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarini uyg‘unlashtirgan holatda talqin etiladi. U inson

kechinmalari, hayot murakkabligi, zamon taqozolari haqida chuqur o'ylaydi. Adib o'z badiiy-estetik qarashlarida hayot voqeligini, insonning jamiyatdagi o'rnini, tafakkur va axloq, orzu va armonni o'ziga xos jihatdan har doim badiiy talqin qiladi. Uning qarashlarining manbai sifatida ma'naviy, ruhiy va falsafiy asoslari chuqur ildizga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Badiiy asarda zamonaviy fikr, so'z yuksakligi, ruhiy poklik va ma'naviyat, milliylik va xalqona mushohada kuchli badiiy obrazlar orqali ifodalanadi. Xurshid Do'stmuhammad uchun asar, avvalo, tafakkur, ruh va tuproq, axloq va estetik qarash uyg'unligidir. Hayot haqiqati, ruhiy iztirob, orzu va rostlikka ishonch Xurshid Do'stmuhammad badiiy-estetik dunyoqarashining tamal toshi sifatida namoyon bo'ladi. Inson va zamon, baxt va armon, orzu va iztirob, vijdon va tafakkur – bular adib uchun badiiy asarning asosiy sukutidir. Xurshid Do'stmuhammad o'zining adabiy-estetik qarashlarida badiiy asarlarning inson ongi, ruhiy dunyosi, tarbiyasi va ma'naviy dunyosida tutgan o'rnini chuqur tahlil qiladi. Badiiy asar, adib nigohida, insonga tafakkur, hayotga ishonch, abadiyatga umid baxsh etuvchi manbadir. Xurshid Do'stmuhammad ijodida badiiy asar – jamiyat hayotining asliy in'ikosi, mafkura va orzu haqida teran mulohaza, insoniy baxt, ruhiy tinchlik va ma'naviy kamolotning badiiyatli shaklidir. Har bir asarda hayotiy voqealar, ruhiy kechinmalar, insonning orzu va armonlari o'ziga xos estetik ifodada jonlanadi [1].

Xurshid Do'stmuhammad adabiy-estetik qarashlarining asosiy tamoyillaridan biri - hayot voqeliklariga badiiy nuqtai nazardan qarash, chin so'z va estetik did, orzu va ezgulik, ruhiy poklik va ma'naviyat, milliylik va umumbashariy tuyg'ular uyg'unligini yaratishdir. Adib, badiiy asar orqali insonlik, vijdon, orzu, tafakkur, axloq va baxtning mohiyatini o'ziga xos darajada talqin etadi. Xurshid Do'stmuhammad fikricha, badiiy asar – zamon,

voqelik, insoniyat va ruhiy dunyoning haqiqiy o'lchami va ifoda manbaidir [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Badiiy asarlarning yetuk manba sifatida o'rganilishi zamonaviy adabiyotda ham muhim o'rin tutadi. Inson tafakkuri, hayotiy ruhiyati, jamiyat taraqqiyoti, yosh avlodning tarbiyasi va ma'naviy yuksalishini amalga oshirishda badiiy asarlarning kuchi beqiyos. Xurshid Do'stmuhammadning adabiy-estetik qarashlari ham ana shu nuqtai nazardan takomilga yetadi. Uning asarlarida hayot hodisalari, zamon muammolari, inson va jamiyat, vijdon va haqiqat, orzu va ideallik hissi badiiy talqinda yuqori estetik darajada ifodalangan. Xurshid Do'stmuhammad badiiy ijodni haqiqat izlash, orzular va zamonni anglash, hayotdagi eng yuksak insoniy qadriyatlarni qidirish yo'li deb biladi. Uning adabiy faoliyatida badiiy asarlar yangi avlod uchun ruhiy xazina, ma'naviy saboq, hayotiy mushohada va so'z san'ati maktabi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Xurshid Do'stmuhammad estetik qarashlarida har bir badiiy asarni inson hayotining ramzi, tafakkur va ruh, ma'naviyat va zamon uyg'unligining mahsuli sifatida idrok etadi [3].

Badiiy asarni o'rganishda Xurshid Do'stmuhammad chinlik, soflik, haqiqatga alohida urg'u beradi. Hayot, inson, voqelik, zamon, vijdon va tafakkur badiiy asarning asosiy mezon sifatida talqin qilinadi. Badiiy asar adib qarashida – hayotning falsafiy in'ikosidir, ruhiy ichki dunyo, vijdon va orzu, tafakkur va zamon doim bir butunlikda aks etadi. Uning adabiy-estetik qarashlarida real hayot, chin so'z va orzu kuchi, insoniy ma'naviyat va ijtimoiy xotira o'ziga xos yuksaklikda o'rnini topadi. Badiiy asar insonni ma'naviy jihatdan tarbiyalash, tafakkur va ruh uchun boylik manbai, zamon va davr ruhini aks ettiruvchi estetik in'iko sifatida shakllanadi. Xurshid Do'stmuhammad yaratgan ruhiy-axloqiy qadriyatlar, hayotga bo'lgan munosabat so'z boyligi, badiiyat, milliy ruh va zamonaviy talqinni birlashtirgan. Adabiyot orqali yetuk estetik qarashlarni shakllantirish, ruhiy

poklik va insoniy baxt, orzu va ezgulik, hayot voqeliklariga badiiy nazar Xurshid Do‘stmuhammad ijodining asosiy tamoyillaridan biridir.

Badiiy asarlarning eng muhim xususiyati – u inson tafakkurini o‘zgartiradi, ruhiyat va baxtni tarbiyalaydi, zamon haqidagi yangi talqinni beradi. Xurshid Do‘stmuhammad ijodida badiiy asar, uning ruhiy-estetik asoslari, baxt va iztirob, vijdon va tafakkur bilan uyg‘un holda ifoda etiladi. U adabiy-estetik qarashlarida inson tafakkurini, chin ma’naviyat va ruhiy yuqorilikni asosiy mezon deb biladi. Uning nazarida badiiy asarlar – hayot, orzu, adolat va rostlikka yetaklovchi yuksak manbadir.

Badiiy asar taraqqiyot mezoni, milliy va estetik go‘zallik, ruhiy baxt va tafakkur, axloqiy va ijtimoiy mushohada, orzu va baxt, hayotiy mazmun va zamonaviylik Xurshid Do‘stmuhammad ijodining asosiy o‘zagidir. Adib o‘zining adabiy-estetik qarashlarida hayot va inson, orzu va zamon, abadiyat va baxt, so‘z va tafakkur uyg‘unligini badiiy obrazlar orqali yaratgan. Uning asarlarida milliylik, zamonaviylik, tafakkur va estetik did uyg‘unligi har bir qismda yaqqol seziladi. Badiiy asarlarining adabiy-estetik talqinida Xurshid Do‘stmuhammad tafakkur va ruhiy poklik, vijdon va axloqiy komillik, ma’naviyat va abadiyatga hurmatni chuqur ifoda etadi. Uning adabiy-estetik qarashlari badiiy asar orqali inson ruhiyatini, hayotni, tafakkurini mustahkamlashga xizmat qiladi. Xurshid Do‘stmuhammad ijodida badiiy asarlar zamonaviy axloqiy-estetik mezon, zamon xotirasi, chin so‘z va yuksak hayot (hayotiy va milliy qadriyat) ramziga aylanadi.

Badiiy asar yaratishda Xurshid Do‘stmuhammad estetik va ruhiy yondashuvni birlashtirib, hayotni badiiy tilga soladi. Har bir asarida ruhiy holat, zamon muammolariga badiiy yechim, orzu va ezgulik, chin so‘z va poklik, tafakkur va ruhiy uyg‘onish mavhum hodisa emas, badiiy hayot madaniyatining muhim qismi bo‘lib shakllanadi. Uning adabiy qarashlari, milliy madaniyat va yangi epoxa xususiyatlarini birlashtirgan holda, badiiy asarlarni manba sifatida o‘rgatishda har doim namuna sifatida qaraladi.

Xurshid Do‘stmuhammad badiiy asarlarni har bir insonning ruhiy dunyoqarashini kengaytiruvchi, tafakkur va vijdon, hayot va abadiyat nigohini ochuvchi, hayotga yangicha baho berishga undovchi muhim manba sifatida talqin etadi. Adabiy-estetik qarashlarida hayotiy voqealar, insoniy hislar, zamon va baxt, axloqiy-ruhiy uyg‘unlik, tafakkur va so‘z badiiy kuchining ifodasi har bir asarda o‘z aksini topgan.

Xurshid Do‘stmuhammad ijodiy faoliyatida badiiy asarlar taraqqiyot ko‘zgusi, insoniy tafakkur va ruh manbai, zamonga, hayotga va baxtga ishonch tarbiyalovchi vosita sifatida qadrlanadi. Estetik qarashlarida har bir so‘z, har bir ruhiy kechinma, hayotiy voqelik, zamonga xos talqin, badiiy adabiyotga sadoqat badiiy-estetik asarlarda bir butunlikda uyg‘unlashadi [5].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Xurshid Do‘stmuhammad o‘zining badiiy asarlari va adabiy-estetik qarashlari orqali zamonaviy o‘zbek adabiyotida insonparvarlik, orzu va tafakkur, axloqiy-ruhiy tarbiya, vijdon va baxt, hayotga va abadiyatga intilish, so‘z san’ati va zamon estetikasi, badiiy asarning manbai sifatida chuqur tahlil qiladi. Uning adabiy-estetik qarashlari yosh avlodni, zamonaviy inson tafakkuri va madaniyatini taraqqiyot sari yetaklaydi. Shuning uchun Xurshid Do‘stmuhammad asarlari va badiiy-estetik qarashlari xalqimizning axloqiy va ma’naviy kamol topishida, hayotiy mazmuni anglashida, badiiy asarning chinakam manba sifatida qadrlanishida mustahkam o‘rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dilorom Bobojonova, “Zamonaviy o‘zbek nasri va tafakkurning yuksalish bosqichlari”, Toshkent, Fan, 2015, 118–127-betlar
2. Sharipova X., “Badiiy tafakkur va zamon: O‘zbek adabiyoti milliy va umuminsan qadriyatlar yo‘lida”, Toshkent, Akademnashr, 2021, 57–78-betlar
3. Sultanmurodova R., “Badiiylik va estetik talqin muammolari”, Toshkent, G‘afur G‘ulom, 2008, 64–78-betlar
4. Normatov H., “So‘z va badiiyat – adabiyot taraqqiyotining mezon”, Toshkent, Mumtoz so‘z, 2022, 22–39-betlar